

Marko DRAGIĆ

LADARICE, KRALJICE I DODOLE U HRVATSKOJ TRADICIJSKOJ KULTURI I SLAVENSKOM KONTEKSTU

Ladarski, kraljički i dodolski obredi i pjesme podrijetlo baštine iz drevnih mnogobožačkih vremena. Mnogostruke su sličnosti tih hrvatskih obreda s obredima drugih slavenskih naroda, a u njima se opažaju i utjecaji baltičkih, germanskih, romanskih i drugih naroda. Ti obredi pripadaju magijskim obredima, a neki od njih imaju apotropejski i panspermijiski karakter. U tim su obredima najčešće voda i zelenilo kao kuljni predmeti.

Lado je najčešće spominjano božanstvo u obrednim pjesmama slavenskih naroda. U slavenskoj je mitologiji Lada božica proljeća, ljepote i mladosti. U nekim je kraljičkim pjesmama pripjev ljeljo, prema Ladinu sinu Ljelu koji je u slavenskoj mitologiji bog ljubavi. U dodolskim ophodima opaža se kult vrhovnoga slavenskoga božanstva Peruna.

Obrede prate usmene lirske obredne pjesme. Funkcija im je estetska i životna. Raznovrsni su motivi tih pjesama. Što su pjesme starije, u njima su prisutniji mitski motivi. Neke su pjesme kod Hrvata kristianizirane. To se najviše opaža u kraljičkim pjesmama.

Ključne riječi: ladarice, kraljice, dodole, hrvatska i slavenska tradicija, usmene lirske obredne pjesme.

Uvod

Obredi i običaji prate čovjeka od rođenja pa do smrti. Usmene su lirske pjesme stalna pratilja narodnih obreda i običaja. Svrha je tih pjesama estetska i socijalna. Vjerovalo se da će njihova magičnost udobrovoljiti

božanstva i ispuniti određene želje i molbe puka. Njihov je motivski svijet raznovrstan i varira od svjetovne do vjerske lirike. Obredi sinkretiziraju različite oblike narodnoga stvaralaštva od glazbe i plesa do teatarskih elemenata i usmenih književnih oblika. Neki etnolozi, primjerice Petar Grgec, obredne pjesme nazivaju obrednim i običajnim i u njih ubrajaju i posleničke pjesme. Matej Sova obredne pjesme naziva prigodnim pjesmama i dijeli ih na pjesme uz godišnje običaje i pjesme koje se pjevaju uz rad. Tvrko Čubelić također ih naziva prigodnim pjesmama i u njih svrstava: pjesme uz narodne obrede i običaje; pjesme o radu, pjesme posleničke; napitnice vinske; pjesme uz narodne svatovske obrede i običaje; uspavanke; tužaljke. Međutim, sve običajne pjesme ne prate i određeni obredi. Primjerice, prvosvibanske pjesme jesu običajne ali nisu obredne. Posleničke pjesme razlikuju se od obrednih pjesama itd.

Sukladno tradicionalnoj klasifikaciji lirske poezije na vjersku i svjetovnu i obredne usmene lirske pjesme mogu se razvrstati na vjerske i svjetovne. Vjerske obredne usmene lirske pjesme čine: adventske, božićne, korizmene, uskrsne. Etnolozi adventske i božićne pjesme najčešće nazivaju koledskim pjesmama.

Žanrovi usmene lirike međusobno se prepleću. Tako se među koledarskim pjesmama nalaze i svjetovne i vjerske usmene lirske pjesme. Neke su kraljičke pjesme potpuno kristianizirane i mogu se uvrstiti u vjersku liriku...

Posebnu skupinu obrednih pjesama čine prigodne (svakodnevne), a u njih se ubrajaju običaji kod ustajanja, objeda, odlaska na počinak, kućnih i drugih poslova, zatim uspavanke i dr.

Sukladno godišnjem dobu u kojem se izvode, neki etnolozi obredne pjesme razvrstavaju na cikluse: proljetni, ljetni, jesenski i zimski. Te pjesme nazivaju se i godišnjima ili kalendarskim.¹ Po toj bi klasifikaciji zimskom ciklusu pripadale božićni, novogodišnji, svadbeni, vukarski, vučarski, pokladni, korizmeni i uskrsni obredi i pjesme. Uskrsni obredi i pjesme najčešće se označavaju proljetnim. Proljetni ciklus obuhvaća jurjevske, filipovske i kraljičke obrede i pjesme. Ivanjski i dodolski obredi i pjesme najvažniji su u ljetnom ciklusu, a u jesenskom su koledarski. Dodolske su se pjesme izvodile za vrijeme sušnih proljetnih i ljetnih dana pa bi se prema tome mogle uvrstiti i u proljetni i u ljetni ciklus. Koledarski se obredi izvode od spomendana sv. KATE 25. studenoga, do blagdana Sveta tri Kralja 6. siječnja. Dakle, koledanje pripada i jesenskom i zimskom ciklusu.

¹ JOSIP BARLEK, *Hrana*, 2. 10. 2002., www.cursor.hr.

Obredne se pjesme, također, mogu razvrstati na društvene (socijalne): koledarske, veselarske. Tom žanru mogu se pridodati životne: svatovske, uspavanke, naricaljke (tužaljke, tužbalice).

Među obredima posebnu skupinu čine magijski (kulnji) obredi i pjesme koje su ih pratile. Pri tomu valja istaknuti da svi obredi nemaju magijski karakter.

Kod najstarijih civilizacija bila je razvijena magijska književnost. Takve su u Mezopotamiji bile inkantacije i molitve magijskim izvorima moći: vatri, soli, vodi. U staroegipatskoj književnosti kao i u Mezopotamiji² basmama: bajalicama, egzorcizmima, zaklinjanjima, u magijskim obredima liječilo se ljude i stoku te ih štitilo od demonskih sila.

Antički grčki filozof Gorgija (493.-370. god. pr. Kr.) ukazao je na magijsku moć riječi proglašivši je vlastodršcem "koji najmanjim i najneupadljivijim organom postiže najčudesnija djela".³ U Bibliji je govorništvo dar Božji.⁴

Hrvatski magijski obredi i pjesme mogu se klasificirati na jurjevske, ladarske, filipovske (filipovčice), kraljičke, dodolske: prporuške, preporuške, preporučke; ivanske vukarske, vučarske, vukovi; bajalice: bajavice, basme, zaklinjanja, egzorcizmi. Obred *vukovi* pripada svatovskim obredima, ali je magičnost njegova glavna karakteristika i može se promatrati i kao magijski obred. Basme ne prate magijski obredi. One se recitiraju s križem, krunicom ili medaljicom sveca ili svetice u ruci.

Tu skupinu karakteriziraju magijski obredi i magičnost pjesama koje ih prate te se iz tih razloga nazivaju magijskim obredima i pjesmama. Magijski obredi i pjesme vezani su za kultove te se mogu nazivati i kulni obredi i pjesme. Kult je zelenila u jurjevskim, filipovskim, kraljičkim i dodolskim obredima i pjesmama. Kiša je kultna u dodolskim pjesmama. Zmija je predmet kulta u jurjevskim i ivanskim obredima. Vatra, pepeo i izvorska voda kulni su u ivanskim obredima. Kult vuka je u vukarskim i vučarskim obredima kao i u obredu zvanom vukovi. U basmama su predmet kulta pijetao, pčela, Perini ključevi (ključevi sv. Petra), zmija, pas i dr. Raznovrsna je simbolika tih kultova u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.

Podrijetlo je hrvatskih obreda i pjesama u drevnim pretkršćanskim mnogobožačkim vremenima. Neke od tih obreda Hrvati baštine iz svoje pradomovine. Neki su hrvatski obredi autohtonii, a u nekima se opažaju utjecaji slavenskih, romanskih i drugih narodnih obreda.

² Usp. MARKO VIŠIĆ, *Književnost drevnog Bliskog istoka*, Naprijed, Zagreb 1993., str. 9.

³ TVRTKO ČUBELIĆ, *Povijest i historija usmene narodne književnosti*, Zagreb, 1990., str. 280.

⁴ STIPE BOTICA, *Biblija i hrvatska kulturna tradicija*, vl. naklada, Zagreb, 1995., str. 107.

Neki od tih obreda odvijali su se u vrijeme kršćanskih blagdana: jurjevski obredi i pjesme izvode se na spomendan sv. Jure (23. travnja); filipovčice bi bile nekoliko dana prije i poslije sv. Filipa i Jakova (3. svibnja); kraljički su se ophodi izvodili prvoga, drugoga, a ponegdje i trećega dana nakon Duhova (pedeset dana poslije Uskrsa); Ivanjski su običaji bili večer uoči i na dan rođenja sv. Ivana Krstitelja (24. lipnja).

Većina tih obreda prestala se izvoditi 50-ih godina 20. st. Međutim, ti su obredi i pjesme kao i drugi usmeno-knjževni oblici ostali u narodnom pamćenju.

Mnoge su obredne lirske pjesme sačuvale arhetipske oblike. Neke su od njih svojom strukturom bliske usmeno-retoričkim oblicima, primjerice: jurjevske, neke kraljičke, dodolske, vukarske. Neki etnolozi, npr. Petar Grgec, u obredne pjesme ubrajaju i zdravice. Basme pripadaju usmeno-retoričkim oblicima, ali su one po svom izvođenju obredne pjesme.

Stilske i izražajno-jezične karakteristike magijskih pjesama jesu: ritmičnost, simboličnost, slikovitost, metaforičnost, alegoričnost i emocionalnost.

U ovom su radu stari i suvremeni izvorni zapisi hrvatskih magijskih obrednih pjesama iz Hrvatske, BiH, Srbije, Rumunjske i drugih krajeva gdje žive Hrvati.⁵

Obredi se u ovom radu prezentiraju multidisciplinarno kronološkim slijedom sukladno njihovom nekadašnjem izvođenju kroz godinu.

1. Ladarice

Lado se prvi put spominje u poljskim *Statuta provincialia* nastalim oko 1420. god.⁶ U Poljskoj se u svadbenim pjesmama spominjao pripjev lado. U 15. i 16. st. u Češkoj su se u svadbama izvodile obredne pjesme u kojima je pripjev Lado. U staročeškom lada znači djevojka. U Bugarskoj i Sloveniji su se na Ivandan izvodile pjesme u kojima je pripjev lado.⁷ Lado se spominje u proljetnim, ljetnim i svadbenim pjesmama slavenskih i baltičkih naroda.

Matija Petar Katančić piše da "odjek božanstva starih Panonaca, boga Latobiusa jest božanstvo Lado koje se u pučkom pjevanju, za

⁵ Najviše je suvremenih zapisa nastalo od 2002. do 2006. god., a zapisali su ih studenti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i Fakulteta filozofsko-humanističkih znanosti Sveučilišta u Mostaru, kojima je autor ovoga rada bio mentorom pri pisaju seminarских i diplomskih radova.

⁶ VITOMIR ŠELAJ, *Hod kroz godinu*, Golden Marketing, Zagreb, 1998., str. 247.

⁷ SLOBODAN ŽEČEVIĆ, *Elementi naše mitologije u narodnim obredima uz igru*. Izdanja muzeja grada Zenice, Radovi V, Zenica, str. 118-120.

ljetnih radova Podravki i Posavki, navodi za bilo koje božanstvo. Trag drevnosti naše popivke... prepoznaje se... u hrvatskom (kajkavskom) i bosanskom (slavonsko-ikavskom) narječju".⁸

Vuk Stefanović Karadžić objašnjava riječ ladati "(u Hrvatskoj u okolici Karlovca) djevojke kršćanke nakićene vijencima idu po selima uoči Đurđeva dne, a u varoši na Đurđev dan ujutru od kuće do kuće i pjevaju".⁹

Luka Ilić Oriovčanin navodi da su naši predi Ladom ili Ljeljom nazivali boga ljubavi, a mladež mu je oba spola žrtve (aldove) prikazivala.¹⁰

Po ruskoj i poljskoj tradiciji Lada je bila božica proljeća, mladosti, ljepote i plodnosti. Ivo Pilar prisutstvo božice Lade u slavenskoj mitologiji ilustrira toponimima Ladin Vrh kod Obrovca, kao i toponimima Ladina, Ladinec, Ladešići, Laduć, Ladovac, Ladovica.¹¹

U slavenskoj je mitologiji Ladin sin Ljeljo, bog ljubavi. Pilar navodi, a Slobodan Zečević ga citira, da su dalmatinski renesansni pisci uvijek navodili božanstvo Lelja kao sinonim za Amora ili Kupidona. Prisutstvo Ljelja u južnoslavenskoj mitologiji Pilar afirmira i višebrojnim nazivima planina Ljeljen u BiH, te Ljeljen brdo na razmeđu Dalmacije i Hercegovine, Ljeljen Glavica u Konavlima, Lelija Planina u Hercegovini, Ljeljen - vrh planine Visočica kod Konjica itd.¹² U nekim je kraljičkim pjesmama pripjev ljeljo po kojem su se te kraljice nazivale. Mazuri i Poljaci slavili su božanstva Ljelja i Poljelja. U Poljskoj, Rusiji i Litvi spominjao se i Ladin sin Poljeljo. U tim je zemljama bio drevni običaj da od prve nedjelje po Uskrsu do Ivandana djevojke i žene u kolu pjevaju pjesme u čast Lade.

Bratoljub Klaić navodi da je mišljenje o Ladi kao božanstvu znanstveno opovrgnuto.¹³ Tvrtnko Čubelić lade (ladarice) iz Hrvatskoga zagorja poistovjećuje s dodolama.¹⁴

⁸ MATIJA PETAR KATANČIĆ, *Izbor iz djela*, priredio i predgovor napisao Stanislav Marijanović, Erasmus naklada, Zagreb, 2004., str. 72-73.

⁹ *Srpski rječnik, istumačen njemačkijem i latinskijem rijećima*, skupio ga i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić, u Beču u štampariji jermenskoga namastira 1852., str. 320.

¹⁰ LUKA ILIĆ ORIOVČANIN, *Narodni slavonski običaji*, Zagreb, 1846., str. 145.

¹¹ IVO PILAR, O dualizmu u vjeri starih Slovjenih i o njegovu podrijetlu i značenju, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, knjiga XXVIII, svz. 1, urednik dr. D. Boranić, Nadbiskupska tiskara Zagreb, Zagreb, str. 74.

¹² ISTO, str. 72-73.

¹³ BRATOLJUB KLAJĆ, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1980., str. 779.

¹⁴ TVRTKO ČUBELIĆ, *Povijest i historija usmene književnosti*, Zagreb, 1990., str. 76.

U *Rječniku hrvatskoga jezika* (2000. god.) ladarice su “djevojčice, djevojke koje u svečanoj povorci obilaze seoske kuće za Duhove ili Jurjevo i pjevaju prigodne pjesme”.¹⁵ Međutim, Jurjevo je prije Duhova i takvo je objašnjenje invalidno. Na web stranici ansambla Lado prva je rečenica: “Lado je arhaična slavenska riječ često korištena kao pripjev u starim obrednim pjesmama sjeverozapadne Hrvatske, a sinonim je riječima dobar, mio, drag.”¹⁶ Prema narodnim pričama ladarice hodaju svijetom od Jurjeva do Ivanja. Uz to vjerovanje veže se običaj kada na Ivanje djevojčice Ivančice u grupi od četiri ili osam s vjenčićima na glavi obilaze sela i pjevaju.¹⁷

Temeljem relevantne literature i motiva u pjesmama koje su zapisane kao i onima koje informanti na terenu i danas kazuju može se ustvrditi da su se u Slavoniji i Hrvatskom zagorju ladarske pjesme izvodile na blagdane: sv. Jure, sv. Filipa i Jakova, Duhove, sv. Ivana Krstitelja te za vrijeme sušnih proljetnih i ljetnih dana. Dakle, vremenski su skoro istovjetno izvođeni ladarski obredi u Hrvatskoj kao u Rusiji, Poljskoj i Litvi. Djevojke se po pripjevu u pjesmama “oj Lado, oj” zovu ladarice, lade.

1.1. Ladarice jurjevske (krisnice, jurjašice)

Kao i drugi običaji i običaj Jurjeva različito se obilježavao u pojedinim mjestima. U Bikovcu kod Maruševca, primjerice, na “lesu” stavljalo se trnje “kako coprnice ne bi mogle dojti v hižu”. Uoči Jurjeva ispred ulaza u dvorište kuće naložio bi se mali kriješ. Vjerovalo se da pepeo od kriješa štiti kuću od demonskih sila koje noću hodaju selom.

U nekim drugim maruševačkim selima djevojke su oko kriješa plesale kolo, a na glavi su imale koprive koje su poslije plesa bacale u vatru. Vjerovalo se da će se tako zaštiti od bolesti.

Djevojke su uz zapaljeni kriješ pjevale pjesmu:

*Sveti Jura kres naloži,
kak naloži tak pogori.
Hodi Jura k nam k večeri,
kaj se bumo spominjali
komu bumo kćerku dali
je l' k suncu, je l' k mesecu
je l' k drobnim zvezdicama.*¹⁸

¹⁵ *Rječnik hrvatskoga jezika*, glavni urednik Jure Šonje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, ŠK, Zagreb, 2000., str. 527.

¹⁶ www.lado.hr/lado.htm

¹⁷ www.anita.f2o.org/vile.htm

¹⁸ www.marusevac.hr/kultura-obicaji.htm

U okolini Karlovca na dan sv. Jure seoski su mladići pjevali po selu i gradu. Jedan je visoko nosio mladu zelenu brezu okićenu maramom i šarenim papirima, dvojica su nosila kite brezova granja, a Zeleni Jure je bio u košu ispletrenom od vrbe i jagnjeda. Sve su vrtlarice dobivale grančicu iz kite ili koša i stavljale ih među zelje, kelj ili korabici da im bolje rodi.

Djevojke koje su uoči Jurjeva i na Jurjev isle po selima i varošima nazivane su krisnice.¹⁹ U sjeverozapadnom i središnjem dijelu Hrvatske mladići koji su sudjelovali u jurjevskim ophodima zvali su se jurjaši, jurjevčani,²⁰ a djevojke koje su bile sudionicama u tim ophodima nazivane su jurjašicama.²¹

1.2. Filipovčice (ladarice filipovske)

Blagdan sv. Filipa i Jakova jest 3. svibnja.²² Uz taj blagdan vezuju se ophodi filipovčica koje zahvaljuju slavonskoj šumi jer se svako proljeće ponovno zeleni i svojom ljepotom nadahnjuje:²³

*Blago tebi, zelena šumice!
Ti se mladiš svake godinice,
a ja sada i više nikada.*

¹⁹ Vidi: FREDO HEFFLER, Krisnice i Zeleni Jure u karlovačkoj okolini u XIX stoljeću, *Narodna starina*, 26. X., knjiga, 2. broj, vlasnik, glavni i odgovorni urednik Dr. Josip Matasović, Zagreb, 1931., str. 278-280.

²⁰ Jurjaši su u svakom domu koji bi ih darovao ostavljali komadić zelenila koje su domaćini kasnije ostavljali u kući, štali, vrtu, polju i sl. vjerujući da će tako odvratiti demonske sile. Godinu dana hrvatskih narodnih običaja, MILOVAN GAVAZZI, 2. priređeno izdanie, 1988., www.studio-tanay.hr/dodatak2003.html.

²¹ Ophođani su se nazivali jurjevčani, durdari, Đure. Od zelenila kojim je bio prekriven Zeleni Juraj bilo je dopušteno otkinuti dio grančice za koju se vjerovalo da će ukućane i njihovo imanje štititi od demona, ali će i povećavati plodnost. PETAR GRGEC, *Hrvatske narodne pjesme*, Hrvatska državna tiskara, Zagreb 1943., str. 154.

²² Sv. Filip se povezuje u izvještaju o čudesnom umnažanju kruha. Po predaji je propovijedao evangelje među Skitima i ondje je video kako narod štuje neku golemu zmiju. Križem je učinio da nestane zmija, a iza nje je ostao strašan smrad od kojega su mnogi umirali među kojima i kraljev sin. Filip je uz pomoć križa mladića oživio. Svećenici koji su štovali zmiju uhvatili su Filipa i pogubili ga. Jakov Stariji, apostol brat je sv. Ivana i u bliskom je srodstvu s Isusom. Po predaji je Španjolsku oslobođio od Maura i ondje postavio temelje kršćanstva. Po povratku u Judeju odrubljena mu je glava. Zaštitnik je Španjolske. (Navodim prema: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, uredio Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1990.; o sv. Filipu str. 228, o sv. Jakovu str. 292).

²³ www.otok.hr

Obredi su filipovčica slični jurjevskim proljetnim ophodima.²⁴ Sljedeća dijaloška filipovska pjesma može se svrstati u ladarske filipovske. U njoj filipovčice pitaju staru majku: Je li Filip doma? Stara majka odgovara da Filip nije doma, već je otišao u Vukovar kupovati crne čizme i maramicu svilenicu, crven pojas sebi za pas.

*Filipovo, Jakobovo,
Ladole mile, oj Lado, oj!
Filipova stara majko,
Ladole mile, oj Lado, oj!
Je l' Filip doma?
Ladole mile, oj Lado, oj!
Nije doma draga dušo,
Ladole mile, oj Lado, oj!
Otišo je u Ukovar,
Ladole mile, oj, Lado, oj!
Kupovati crne čizme,
Ladole mile, oj Lado, oj!
I maramu svilenicu,
Ladole mile, oj Lado, oj!
Crven pojas sebi za pas,
Ladole mile, oj Lado, oj!*²⁵

Vinkovci

Ta je pjesma, kao i druge obredne pjesme, komponirana tako da njezini stihovi proizvode magijsku moć. Magijski je efekt postignut pripjevima “Ladole mile, oj Lado, oj!” kao i stilskim figurama: retoričkim pitanjima, asonancijama, aliteracijama, epitetima, metaforama i alegorijama.

1.3. Ladarice ivanjske (*krijesovalje, ivančice*)

Krijesovalje (ladarice, ivančice) bile su djevojčice koje su u skupinama od četiri a negdje od osam ovjenčane vijencima od cvijeća išle po selima i pred kućama izvodile kolo i pjevale pjesme hvaleći gazdu i gazdaricu. Vijence su po završetku ophoda djevojke bacale u tekuću vodu vjerujući da će se udati onamo kuda i kamo vijenac otplovi.²⁶

²⁴ TVRTKO ČUBELIĆ, *Povijest i historija usmene narodne književnosti*, Zagreb 1990., str. 76.

²⁵ U Vinkovcima 2006. god. studentu Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu, Marku Kutarevcu kazala Ružica Petikić (rod. 1941.). VI. rkp. 2006., svz. 49, str. 5-6.

²⁶ Godinu dana hrvatskih narodnih običaja, MILOVAN GAVAZZI, 2. priređeno izdanje, 1988., www.studio-tanay.hr/dodatak2003.html

Na Dan sv. Ivana ladarice su pjevale:

*Podajte nam Ivaneka,
Oj lepa Lado, Lado, Lado!
Znesemo ga na vulico,
Na vulico pod lipico,
Kaj se bomo ž njem igrale,
Po poteku, po prahetu,
Znesemo ga na vulicu,
Na vulicu pod lipicu,
Pak mu bomo ruže brale,
Sve na slavu Ivaneka!*²⁷

Okolica Koprivnice

Djevojke koje su izvodile ivanjske ophode nazivane su još ladekarice, ladanjke, kresovaljke, krisnice.²⁸

1.4. Ladarice dodolske

Drevnoga su pretkršćanskoga podrijetla ophodi koji su se izvodili za vrijeme proljetnih i ljetnih sušnih dana.

U Slavoniji i Hrvatskom zagorju ladarice su se molile višnjem Bogu da udari rodna kiša i porosi polja i travicu i da se ugoje stada:

*Molimo se, Lado!
Molimo se višnjem Bogu,
Oj Lado, oj!
Da popuhne tihu vjetar,
Da udari rodna kiša,
Oj Lado, oj!
Da porosi naša polja
I travicu mekušicu,
Oj Lado, oj!
Da nam stada, Lado,
Ugoje se naša stada.
Oj Lado, oj!*²⁹

Šamac pokraj Slavonskog Broda

²⁷ Zlatna knjiga hrvatske narodne lirike, sastavio KREŠIMIR MLAČ, MH, Zagreb, 1972., str. 147.

²⁸ VITOMIR BELAJ, Hod kroz godinu, Golden Marketing, Zagreb, 1998., str. 215.

²⁹ Zlatna knjiga hrvatske narodne lirike, sastavio KREŠIMIR MLAČ, MH, Zagreb, 1972., str. 142.

2. Kraljice

Kraljičke pjesme izvodile su djevojke o Duhovima (Dovima).³⁰ Tim pomičnim³¹ blagdanom koji je pedeset dana nakon Uskrsa završavaju se uskršnji blagdani. Na taj su dan svi Isusovi učenici bili zajedno. S neba je poput silnoga vjetra nastao šum i napunio svu kuću u kojoj su apostoli sjedili. Pokazali su se razdijeljeni jezici kao od vatre i na svaki od njih sjeo je po jedan apostol. Napunili su se Duha Svetoga i počeli govoriti tuđim jezicima "kako im je Duh Sveti davao govoriti". Budući da su Židovi toga dana obilježavali Pedesetnicu, u Jeruzalemu je bilo mnoštvo naroda različitih narodnosti. Mnoštvo je bilo zbunjeno kada su čuli apostole kako govore njihovim jezicima. Neki su se podrugivali govoreći da su se apostoli ponapijali. Petar je među apostolima ustao i rekao da se ispunilo obećanje proroka Joela: "Izlit će duha svojega na svako tijelo." Petar je rekao Izraelcima da je Isusa, kojega su oni razapeli, Bog oživio od mrtvih i uzdignuo na nebesa gdje je primio Duha Svetoga i izlio ga, "kao što svi vi vidite i čujete..." Zbunjeno je mnoštvo pitalo što im je činiti, a Petar im je rekao da čine pokoru i pokrste se jer će tako primiti Duha Svetoga i spasiti se.

Tada ih se tri tisuće pokrstilo i to je bio rođendan Kristove Crkve.³²

Kraljice ljelje nazivaju se i rusaljkama. To je slavenski naziv za vodene vile.³³ Po nekim drevnim predajama rano preminule djevojke i žene

³⁰ Na taj je dan Isus Krist svojim učenicima podario Duha Svetoga i tako im dao moć govora na više jezika kako bi mogli po svijetu propovijedati Kristovu vjeru. Duh Sveti je u središtu kršćanskoga postojanja. Po Ivanovu evanđelju: "Duh je onaj koji oživljuje, a tijelo ne koristi ništa" (Iv 6,63). Po Duhu Uskrsloga Gospodina "vjernici postaju jedno tijelo, jedan Duh u Kristu". (*Suvremena katolička enciklopedija*, A-E, priredili MICHAEL GLAZIER i MONIKA K. HELWING, Slobodna Dalmacija, Split, 2005., str. 244-245).

³¹ Taj blagdan nema određen datum, kao što nema ni Uskrs.

³² JANKO OBERSKI, *Biblijska povijest Staroga i Novoga zavjeta*, Marjan tisak, Split, 2005., str. 206-207.

³³ Vile u 6. st. spominje bizantski pisac Prokopije iz Cezareje. Vile se spominju i u Zlatnoj legendi Ivana Zlatoustog s početka 12. st. (SPIRO KULIŠIĆ, *Stara Slavenska religija u svjetlu novijih istraživanja posebno balkanskih*, Sarajevo, 1979., str. 139). Pomagale su junacima i samo noću dolazile u sela. Priča se da su zavodile mladiće javljajući im se u snu. Jedni pripovijedaju da su ih vile izlijecile; drugi da su siromašnim djevojkama pomagale brže istkati ruho za udaju; treći da su pomagale nejakim pastirima; četvrti da su mlade prenijele preko jezera u planinu, a stare pred crkvu itd. Činile su zlo jedino ako bi im se tko zamjerio izdavši tajnu da im je jedna nogu magareća, konjska ili kozja. U narodnoj percepciji vile su bajkovite ljepotice, gotovo uvijek u dugim bijelim, rijede plavim haljinama, dugih zlatnožutih počešljanih kosa, s modrim ili zelenim očima i imale su nadnaravnu moć. (Vidi: *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine: proza, drama i mikrostrukture*, Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine u 100 knjiga, knj. 5. priredio MARKO DRAGIĆ, Matica hrvatska i HKD Napredak, Sarajevo, 2005.).

pretvarale su se u vodene vile rusaljke. Neki antropolozi smatraju da su u narodnoj mitologiji rusaljke nasljednice vila.³⁴ U južnoj Dalmaciji Duhovi se nazivaju Rusalije. Slovenci taj blagdan nazivaju Risale, a risalčak, risalček, risaliček slovenski je naziv za svibanj. Kod Rusa su, također, rusalije vezane uz Duhove. Ukrnjaci i Bjelorusi duhovsku nedjelju nazivaju rusalnom nedjeljom. Kod Čeha se taj praznik zvao Rusadle. U Bugarskoj su se obredni igrači nazivali Rusalije, a mjesec lipanj nazivan je rusalski mjesec. U Rumunjskoj je narodni naziv za Duhove bio Rusali. U Makedoniji su se Duhovi nazivali Rusale.³⁵

Obično je kraljica bilo osam do deset, ali je bivalo i manje i više od toga. Dijelile su se u dvije skupine. Glavni su skup činile one djevojke koje su na glavama imale muške šešire okićene čapljinim ili paunovim perima te cvijećem, najčešće smiljem i koviljem. U toj su skupini posebice bile urešene jedna ili dvije djevojke koje su bile prvakinje. Na njihovim je klobucima sprijeda bilo ogledalo, a straga nekoliko obješenih šarenih vrpca. U rukama im je bio stari pravi ili drveni mač o kojem su bili obješeni šareni trakovi ili su bili zabodeni u jabuku, naranču ili limun.

Među djevojkama se isticala kraljica ili kralj. U družbi su često bili i kralj i kraljica koja se još zvala mlada i imala je koprenu na glavi. Jedna ili dvije djevojke bile su barjaktar/i, a one su na štapu nosile šaren barjak. Polovicom 19. st. u Slavoniji jedna je djevojka bila barjaktar, a druga dvorkinja (služavka) kraljičina.³⁶ U družbi su bili i diver i mlada koja je na glavi imala koprenu i vijenac, a razlikovala se od kraljice - mlade.

Cijela se skupina ponegdje dijeli na kraljeve i kraljice, a jedna ili dvije su im prvaci i one s krunama na glavi. Među kraljicama su i djevojke ali i mladići, sabirači darova prosjaci, torbonoše, sirgonja, kajmačar i sl.

Kada bi kraljice došle pred kuću, dvorkinja postavi stolac na koji kraljica sjedne. Iza kraljice stane dvorkinja, a iza njih u obliku srpa kraljice ljelje izvode pjesme uz pratnju gajdaša ili tamburaša.³⁷

³⁴ SPASOJE VASILJEV, *Slavenska mitologija*, Srbobran, 1928.; www.rastko.org.yu/antropologija/svasiljev-mitologija.html Toc530384684.

³⁵ DR. SLOBODAN ŽEČEVIĆ, *Elementi naše mitologije u narodnim obredima uz igru*, Izdanja muzeja grada Zenice, Radovi V, Zenica, 1973., 99-100.

³⁶ LUKA ILIĆ ORIOVČANIN, *Narodni slavonski običaji*, Zagreb, 1846., str. 145-146.

³⁷ MILOVAN GAVAZZI, *Godinu dana hrvatskih narodnih običaja*, Hrvatski sabor kulture, Zagreb, ³1991., str. 72-74. Usp. IVAN LOZICA, *Poganska baština*, Golden marketing, Zagreb, 2002., str. 195-196.

2.1. Bunjevačke kraljice

Osebujni su obredi i pjesme koje su do 50-ih godina 20. st. izvodile kraljice u bunjevačkim krajevima.³⁸

Bunjevački su Hrvati na taj dan Duhova ranim jutrom kitili prozore, kapije, te na salašima: volarice, kokošnjce, obore i čardake. Pripreme za obred kraljica počinjale su već od Uskrsa. Tada bi se mlade kraljice u dobi od deset do petnaest godina okupljale u dogovorenoj kući gdje ih je običaju i pjesmama podučavala žena koja je već bila kraljica.

Dan prije Duhova kraljice su se sastajale u kraljičinoj kući i dogovorile bi kojim će putem ići, koje pjesme pjevati i kao će podijeliti darove?

Bile su obučene u bijelu šlingovanu bluzu i suknu. Nekoć su išle bose, a u kasnijim vremenima bile su u bijelim čarapama i crnim lakiranim cipelama. Na glavi su imale krune od cvijeća ukrašene perlicama, pantljikama i zrcalom preko kojega je bio đerdan. Kose su noć ranije upletale u pletenice, a kada su polazile u ophod rasplitale su ih. Obilazile su gušće naseljena mjesta. Kraljički su ophodi trajali najčešće prvi i drugi dan, a ponekad i treći dan Duhova.

Kraljice u Subotici nisu nosile barjake ni mačeve. Išle su u paru po ustaljenom rasporedu: pridnjaci, sabljari, diver s kraljicom (koja je bila najmlađa od svih sudionica), a posljednji su par bili ban i banica.

Putem su pjevale, "a na pripjev Ljeljo bi zastale, odigle se petama od zemlje i naklonile se". To je davalo dojam da stalno pocupkuju, a đerdani su im lupkali o zrcala i proizvodili potmuo zvuk.

Domaćice su bile počašćene posjetima kraljica te su ih darivale jajima, šunkom te novcima. Vjerovala se da će gadna nevolja stići onaj dom u kojem se ne bi primile i darovale kraljice.

Vjerovalo se da proljeće ili ljeto nastaje kad kraljica pobijedi. Po tome je nastanak proljeća ili ljeta ovisio da li su Duhovi početkom svibnja ili u lipnju. Kraljice su izvodile obred tako da kraljica sjedi, a ostale oko nje bosonoge i raspletenih kosa igraju. Vjerovalo se da bosonoge kraljice svoju plodnost prenose na zemlju, a što tome obredu daje panspermijiski karakter. Također se vjerovalo da bi upletena kosa usporavala ili čak zaustavila vegetaciju.

Te su pjesmu imale i svoju praktičnu životnu funkciju jer su mlade kraljice idući od kuće do kuće mogile vidjeti buduće mladiće pa i svekra i svekrvu.

³⁸ Bunjevačke kraljičke običaje kao i pjesmu koračnicu navodim prema: mr. SUZANA KUJUNDŽIĆ-OSTOLIĆ, *Kraljičke pisme*, www.bunjevci.org.yu/site/narodna-knjizevnost/kraljicke-pisme/; mr. SUZANA KUJUNDŽIĆ-OSTOLIĆ, *Kraljice*, www.bunjevci.org.yu/site/bunjievacki-obicaji/kraljice/.

Kraljičke su pjesme komponirane od šesteračkih stihova nepravilnih cezura. Dijele se na: koračnice, vesele i žalosne. Koračnice bi kraljice pjevale dok bi išle od kuće do kuće. Te su pjesme živahne, ritmične i jednostavne.

*Mi selu idemo,
selo od nas biži,
a što od nas biži?
Mi mu ne idemo,
da ga porobimo,
već mi mu idemo
da ga veselimo.*

Vesele su se pjesme pjevale djeci i mladima. Karakterizira ih melodioznost, nježnost i blagost. U tu skupinu idu i šaljive kraljičke pjesme. Među tim pjesmama jesu i one alegorijske mitske pjesme u kojima kraljice pjevaju o ljepoti svoje druge pitajući: je li joj tato mladi mjesec bio, a nana žarko sunce bila:

*Oj ti naša drugo,
Alaj si ti lipa,
Ko da ti je tato
Mladi misec bio,
Ko da ti je nana
žarko sunce bila!
Al ni mi je, druge,
Tato misec bio,
Al ni mi je nana
žarko sunce bila,
Već je mene riba
U vodi rodila,
žuna me je tica
U kljunu iznela.
Tica lastavica
Bila j' dadiljica,
Rastova korica
Bila j' kolivčica.³⁹*

Vancag

³⁹ Zlatna knjiga hrvatske narodne lirike, sastavio KREŠIMIR MLAČ, MH, Zagreb, 1972., str 145.

Kraljice su vesele pjesme pjevale u skupinama dvije po dvije okrenute jedna prema drugoj, lagano pocupujući, a na pripjev "Ljeljo..." odignu se petama od zemlje i lagano se naklone. Žalosne su pjesme kraljice pjevale okrenute jedna prema drugoj, ali na pripjev "Ljeljo..." ne bi pocupkivale nego bi se lagano njihale.

Žalosne su kraljičke pjesme pjevale o vojnicima (katanama). U kraljičkim su pjesmama mnogobrojne narodne mudroslovice.

Kraljice su pjevale pjesme o sudbinama u kojima se ogledala sudbina zajednice i naroda. Neke od tih pjesama imaju strukturu tužbalica:

*Oj borci, vojnici,
Tužne majke sinci,
Kako vam je stanje
U polju bojnome,
Tužnom ledenome?
Strahotom vas bije,
Krv se vaša lije
I zelena trava
Ostaje krvava.
Zemlja vam je tvrda,
Propast ne možete.
Nebo je visoko,
Popet s' ne možete.
Kad sunce ograne,
Ogrije vam rane,
Misec se promine
I pokaže vrime,
Da prolazu dani,
Proći će i mejdani.
Kad tako mislimo,
S otim se tišimo.⁴⁰*

Subotica

U repertoaru su kraljičkih pjesama i one pjesme koje imaju elemente vjerske usmene lirske pjesme:

*Gospodin plebanoš,
ustaj, pa pošetaj,
iz cele u celu,
u baštu pod ružu,*

⁴⁰ ISTO, str. 144-145.

*kud Gospodin hodi,
za njim cviče rodi
svakojake fele:
modre i zelene,
žute i crvene.
ruža se razvila,
u kalež savila,
na oltar nošena,
misa govorena.⁴¹*

Siroče je čest motiv u hrvatskoj tradicijskoj kulturi. I danas su mnoge usmene lirske pjesme i predaje koje kazivači kazuju o siročićima. Česta je narodna izreka: Da nije siročadi, ne bi ni sunce grijalo! Te su pjesme pjevane i siročićima. I kraljice su pjevale žalosne pjesme siročićima.

Sirotica Milka sjedila je u bašti, naletjela je ptica i krilima je udarila:

*Sirotica Milka,
Sidila u bašći,
Tica naletila,
Krilim udarila,
Kanda j' tica znala,
Da je sirotica.
Kako j' tici, nane,
Letiti brez glave,
Tako j' Milki, nane,
Brez njezine nane,
Kako j' tici, nane,
Letiti brez oka,
Tako j' Milki, nane,
Brez njezinog oca.
Kako j' tici, nane,
Letiti brez vrata,
Tako j' Milki, nane,
Brez njezinih braća.
Kako j' tici, nane,
Letiti brez perja,
Tako j' Milki, nane,
Brez njezinih sela.
Kako j' tici, nane,*

⁴¹ Mr. SUZANA KUJUNDŽIĆ Ostolić, Kraljičke pisme, www.bunjevci.org.yu/site/narodna_knjizevnost/kraljicke-pisme/.

*Letiti brez repa,
Tako j' Milki, nane,
Brez njezinih teta.
Kako j' tici, nane,
Letiti brez noge,
Tako j' Milki, nane,
Brez njezina roda.*⁴²

Tavankut kod Subotice

Navedena je pjesma komponirana retoričkim pitanjima i odgovorima: kako je ptici letiti bez glave, tako je Milki bez njezine nane; kako je ptici letiti bez vrata, tako je Milki bez njezine braće; kako je ptici bez perja, tako je Milki bez njezinih sela...

Retorička pitanja i odgovori na njih u pjesmi Sirotica Milka komponirani su narodnim mudroslovicama.

3. Dodole (preporuše, prporuše, preporuče)

Dodolske pjesme su, također, nastale u prastarim mnogobožačkim vremenima. Pjevale su ih djevojke prekrivene zelenilom u vrijeme proljetnih i ljetnih suša.

Vuk Stefanović Karadžić dodole objašnjava kao skupinu djevojaka koje za vrijeme suše idu "po selu od kuće do kuće, te pjevaju i slute da udari kiša. Jedna se djevojka svuče do košulje sa svijem pa se onako gola uveže i obloži različnom travom i cvijećem i tako da se nigdje ne vidi ni malo, a to se zove dodola..." Pred kućom dodola igra sama, a druge djevojke iz te skupine stanu u red i pjevaju različite pjesme. Potom domaćica ili netko drugi uzme pun kotao vode i izlije na dodolu koja se na to ne obazire nego i dalje igra.⁴³

Slobodan Zečević navodi da se obred dodola izvodio i u 70-im godinama 20. st. Dodola je djevojčica i glavna je u skupini. U davnim je vremenima bila naga i uvijena u zelenilo. Morala je biti uzorna ponašanja i seksualno čedna. U nekim je krajevima dodola bila siroče bez roditelja, a u nekim je bila posljednje dijete u majke - neporođena. Dok dodola igra, pjesmom je prate njezine pratilje. "Pred svakom kućom dodolu polijevaju vodom..."⁴⁴

⁴² *Zlatna knjiga hrvatske narodne lirike*, sastavio KREŠIMIR MLAČ, MH, Zagreb, 1972., str. 145.

⁴³ *Srpski rječnik, istumačen njemačkijem i latinskijem riječima*, skupio ga i na svijet izdao Vuk Karadžić, u Beču u štampariji jermenskoga namastira 1852., str. 128.

⁴⁴ DR. SLOBODAN ZEČEVIĆ, *Elementi naše mitologije u narodnim obredima uz igru*, Izdanja muzeja grada Zenice, Radovi V, Zenica, str. 125-126.

U Skopskoj Kotlini dodolski su ophodi bili u četvrtak po Uskrsu. Četvrtak je dan Peruna, vrhovnoga slavenskog boga koji je slavljen i kao bog groma i kiše. Iz tih razloga u Mačvi od Velikoga četvrtka do Spasovdana u sve četvrtke nitko nije smjeo orati, kopati, tkati, prati, tjerati kola.⁴⁵

Bratoljub Klaić u svome *Rječniku* ne navodi dodole, a u *Rječniku hrvatskoga jezika* (2000.) dodole se objašnjavaju narodnim običajem magijskoga prizivanja kiše u doba suše te mladićima i djevojkama koji okićeni cvijećem i zelenilom sudjeluju u obrednoj pjesmi zazivanja kiše.⁴⁶ Matej Sova navodi da bi u Dalmaciji za vrijeme sušnih dana momci okićeni zelenim granama i cvijećem išli od kuće do kuće pjevajući i plešući. Momci su se nazivali prporuše a njihov kolovođa prpac.⁴⁷ Djevojke su skladno poigravale pjevajući pjesme a ukućani su ih polijevali vodom vjerujući da će im se božanstvo smilovati i podariti kišu kako bi ljetina bila dobra. Neke od tih pjesama imaju šaljiv karakter.

Kultni su kiša i zelenilo u tim obredima. U Somaliji i nekim drugim zemljama sačuvao se obred u kojem za vrijeme suše najlepše djevojke gole gledajući prema nebnu pjevaju magijske pjesme kako bi kiša udarila.

Starozavjetna je Ilijina kiša koja je u zemlji kralja Ahaba pala po zagovoru proroka Ilike nakon tri godine suše u kojoj su istrijebljeni Baalovi svećenici.

Djevojke u pjesmama pjevaju refren "oj dodo, oj dodo, le" pa se prema tome zovu dodole:

*Naša doda Boga moli,
da udari rosna kiša.
Oj dodo, oj dodo, le.
Da pokisnu svi orači,
svi orači i kopači,
svi po kući psovači.
Oj dodo, oj dodo, le.⁴⁸*

Prisap pokraj Livna

⁴⁵ ISTO, str. 127-128.

⁴⁶ *Rječnik hrvatskoga jezika*, glavni urednik Jure Šonje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža i ŠK, Zagreb, 2000., str. 194.

⁴⁷ MATEJ SOVA, *Pregled narodne književnosti s primjerima i teorijom*, ŠK, Zagreb, 1955., str. 43.

⁴⁸ U Prisapu pokraj Livna 25. 9. 2004. studentici Fakulteta filozofsko-humanističkih znanosti Sveučilišta u Mostaru, Marini Maganić kazao Jako Krole (rođ. 1937.), vl. rkp. 2005., svz. 2, st., str. 5. Kazivači uvijek ne kazuju pripjev "oj dodo, oj dodo, le".

3.1. Preperuški obredi u Jezerima na otoku Murteru

U Dalmaciji i Istri djevojke se zovu preporuše (prporuše, preporuče), a na otoku Murteru preperuše.

Kazivači u Jezerima na otoku Murteru 2006. god. pripovijedaju “o puno staroj fandaniji (običaju) zvanja kiše” koji se održao do prije nekoliko godina. Običaj se sastojao u tome da bi djeca, a pokatkad momci i djevojke pa i ljudi ubirali grane tešara (biljke smrdljivice). Potom bi išli putem, mahali tim granama i dozivali kišu pjevajući:

*Preperuše odile,
sve su Boga molile:
"Daj nam, Bože, kišicu
i nebesku rosicu,
da urodi godina
i šenica bilica
i vinova lozica."
Niki sira, niki jaj,
To je naman za ufar.*

Kada bi domaćice vidjele da idu preperuše, dozivale bi:

*Oj dodole, moj dodole,
Dojdi k meni zlato moje.*

Zatim bi preperuše polijevali vodom, a onaj koji bi ih polio trebao im je dati neki dar: "...komad sira ili koje jaje." Na kraju bi se preperuše skupile na "Koledišće, užgale veliku koledu i podilile darove ča su skupile".⁴⁹

*Prporuše hodile,
kuda one hodile,
tuda Boga molile
da nan Bog dâ dažda⁵⁰
i crlena mazda,
šenice bilice,
sake dobre srićice.
Šenica nan rodila,*

⁴⁹ Studentica Filozofskoga fakulteta u Splitu, Ivana Klarin zapisala u studenom 2005. u Jezerima na otoku Murteru po kazivanju Konstantina (Ukasa) Klarina (rod. 1938.) i Ante Klarina (rod. 1934.). Kazivači su rođeni u Jezerima na Murteru, vl. rkp. 2005., svz. 59. str. 6.

⁵⁰ Dažd - kiša.

*dičica prohodila,
šenicu pojili
dicu poženili.
Skupi, Bože, oblake,
struni Božju rosicu
na 'vu svetu zemljicu.*⁵¹

Okolica Pazina

U navedenom je primjeru zdravica: "da nan Bog dâ dažda/ i crlena mazda,/ šenice bilice,/ sake dobre srićice./ Šenica nan rodila,/ dičica prohodila,/ šenicu pojili,/ dicu poženili/ te molitva: Skupi, Bože, oblake,/ struni Božju rosicu/ na 'vu svetu zemljicu.

Zaključak

Ladarski, kraljički i dodolski obredi i pjesme podrijetlo baštine iz prastarih mnogobožačkih vremena i pradomovine Hrvata. Po svjedočenju kazivača na terenu ti i drugi narodni obredi i pjesme prestali su se izvoditi početkom 50-ih godina 20. st.

Premda je većina ladarskih i kraljičkih običaja vezana za kršćanske blagdane, izvođenje je tih običaja drevno i sačuvalo je u sebi pretkršćanska obilježja. Neke su pjesme kristianizirane poput nekih koje su izvodile kraljice. Međutim, u najvećem broju tih pjesama prevladavaju motivi svjetovne lirike, a mnoge su od njih strukturom bliske usmeno-retoričkim oblicima.

Neki su, dakle, običaji i obredi sačuvani u zapisima, ali ih je još više sačuvano u narodnom pamćenju.

Kultni ansambl Lado od 1949. god. njeguje tradicijsku kulturu u domovini i svijetu.

Općenito se može reći da je sa samostalnošću Republike Hrvatske došlo i do oživljavanja hrvatske tradicijske kulture i zanimanja za usmenu književnost. Mnoga kulturno-umjetnička društva oživljavaju starinske običaje. Tako, primjerice, KUD Ravnica Stari Perkovci na mnogobrojnim smotrama folklora izvodi drevni običaj kraljice ljelje koji se bio ugasio. KUD Filipovčice iz Otoka kod Vinkovaca njeguje običaj filipovčica. KUD Ravnica iz starih Perkovaca kod Vrpolja nastavlja tradiciju ljelja. I u raznim drugim mjestima osnovana su kulturno-umjetnička društva (KUD) koja njeguju starinske običaje prikazujući ih na zabavama i smotrama. Ponegdje se u novije vrijeme ti običaji izvode kao što su se izvodili u davna vremena.

⁵¹ *Narodne lirske pjesme*, priredio OLINKO DELORKO, Zora, Matica hrvatska, PSHK, knj. 23, Zagreb, 1963., str. 91.

Tradicijska nam kultura zrcali život naših predaka. Golem je doprinos te kulture u očuvanju nacionalnoga i vjerskoga identiteta Hrvata. U sačuvanim je obredima i pjesmama neizmjerno usmeno-književno, antropološko, etnološko, lingvističko i etnomuzikološko blago.

Marko DRAGIĆ

LADARICE, KRALJICE (KÖNIGINNEN) UND DODOLE IN KROATISCHER TRADITIONSKULTUR UND IM SLAWISCHEN KONTEKT

Zusammenfassung

Ladarice-, Königinnen- und Dodole-Rituale und -Lieder stammen aus uralten polytheistischen Zeiten und aus der Urheimat der Kroaten. Laut Aussagen der Feldforscher endete die Ausübung dieser und anderer Volksriten und Lieder Anfang der fünfziger Jahre des 20. Jahrhunderts.

Obwohl die meisten ländlichen Bräuche an christliche Feiertage gebunden sind, ist die Ausführung dieser Bräuche altertümlich und enthält nicht wenige vorchristliche Merkmale. Manche der Lieder wurden christianisiert, wie einige, die von "Königinnen" gesungen wurden. In den meisten dieser Lieder überwiegen die Motive weltlicher Lyrik und viele sind in ihrer Struktur den mündlichen rhetorischen Formen nahe.

Manche Bräuche und Riten wurden auch aufgeschrieben, viel mehr jedoch blieb in der Volkserinnerung bewahrt.

Das Kulturensemble *Lado* pflegt seit 1949 die traditionelle Kultur in der Heimat und in der Welt. Im Allgemeinen kann man sagen, dass es durch die Selbständigkeit der Republik Kroatien auch zur Belebung der kroatischen traditionellen Kultur und des Interesses für mündliche Literatur gekommen ist. Viele Folklorevereine lassen alte Bräuche und Sitten wieder aufleben.

So z.B. führt der Folkloreverein Ravnica aus Stari Perkovci den volkstümlichen Brauch der *Königin-Ljelja*, der vergessen wurde, auf. Der Folkloreverein Filipovčice aus Otok bei Vinkovci pflegt den Brauch genannt *Filipovčica*. Der Folkloreverein Ravnica aus Stari Perkovci bei Vrpolje pflegt die Tradition von *Ljeljo*. In zahlreichen anderen Ortschaften wurden Folklorevereine gegründet, die volkstümliche Bräuche pflegen und bei verschiedenen Folkloreveranstaltungen aufführen.

In der neueren Zeit werden diese Bräuche in ihrer ursprünglicher Form ausgeführt. Die traditionelle Kultur widerspiegelt das Leben unserer Urahnen. Diese Kultur leistet einen großen Beitrag zur Bewahrung der

nationaler und religiösen Identität der Kroaten. In den aufbewahrten Ritualen und Liedern ruht ein unermesslicher mündlich-literarischer, anthropologischer, ethnologischer und ethnomusikologischer Schatz.

Izvori

Terensko-istraživački zapisi: Vlastite rukopisne zbirke. (Vlastiti terenski zapisi i zapisi studenata Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i Fakulteta filozofsko-humanističkih znanosti Sveučilišta u Mostaru)

Literatura

- BARLEK, JOSIP, Hrana, 2. 10. 2002., www.cursor.hr
- BELAJ, VITOMIR, *Hod kroz godinu*, Golden Marketing, Zagreb, 1998.
- BOTICA, STIPE, *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, ŠK, Zagreb, 1995.
- ISTI, *Biblija i hrvatska kulturna tradicija*, Zagreb, 1995.
- ČUBELIĆ, TVRTKO, *Povijest i historija usmene narodne književnosti*, Zagreb, 1990.
- FTV (Federalna televizija Bosne i Hercegovine), 9. travnja 2004. u 12,45.
- GAVAZZI, MILOVAN, *Godinu dana hrvatskih narodnih običaja*, Hrvatski sabor kulture, Zagreb, 3rd 1991.
- GLUHAK, ALEMKO, *Hrvatski etimološki rječnik*, August Cesarec, Zagreb, 1993.
- GRGEC, PETAR, *Hrvatske narodne pjesme*, Hrvatska državna tiskara, Zagreb, 1943.
- HEFFLER, FREDO, Krisnice i Zeleni Jure u karlovačkoj okolici u XIX stoljeću, u: *Narodna starina*, 26. X., knj., 2. broj, vlasnik, glavni i odgovorni urednik dr. Josip Matasović, Zagreb, 1931.
- Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine: lirika, epika, retorika, priredio MARKO DRAGIĆ, *Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine u 100 knjiga*, MH i HKD Napredak, Sarajevo, 2006.
- Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine: proza, drama i mikrostrukture, *Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine u 100 knjiga*, knj. 5, priredio Marko Dragić, MH i HKD Napredak, Sarajevo, 2005.
- www.anita.f2o.org/vile.htm
- www.lado.hr/lado.htm
- www.sbonline.net/perkovci/kud.htm
- www.marusevac.hr/kultura-obicaji.htm
- ILIĆ ORIOVČANIN, LUKA, *Narodni slavonski običaji*, Zagreb, 1846.
- Jačkar (hrvatske narodne jačke iz Gradišća), sabrao Martin Meršić, redakcija Vinko Žganec, Čakovec, 1964.
- KATANČIĆ, MATIJA PETAR, *Izbor iz djela*, priredio i predgovor napisao Stanislav Marijanović, Erasmus naklada, Zagreb, 2004.

- KLAIĆ, BRATOLJUB, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1980.
- KUJUNDŽIĆ OSTOJIĆ, SUZANA, *Kraljičke pisme*, [www.bunjevci.org.yu./site/narodna-knjizevnost/kraljicke-pisme/](http://www.bunjevci.org.yu/site/narodna-knjizevnost/kraljicke-pisme/)
- ISTA, *Kraljice*, www.bunjevci.org.yu./site/bunjevacki-obicaji/kraljice/
- KULIŠIĆ, ŠPIRO, *Stara Slavenska religija u svjetlu novijih istraživanja posebno balkanoloških*, Sarajevo, 1979.
- Latinsko hrvatski ili srpski rječnik* (priredio VELJKO GORTAN), ŠK, Zagreb, 1979.
- Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju* Radovana Ivančevića (uredio ANDĚLKOVÁ BADURINA), KS, Zagreb, 1990.
- LOZICA, IVAN, POGANSKA BAŠTINA, Golden marketing, Zagreb, 2002.
- MIKAC, JAKOV, Godišnji običaji (Brest u Istri), u: *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, JAZU, knjiga XXIX, svz. 1., urednik dr. D. Boranić, u Zagrebu 1933.
- Narodne lirske pjesme* (priredio OLINKO DELORKO), Zora, MH, PSHK, knj. 23, Zagreb, 1963.
- OBERŠKI, JANKO, *Biblijska povijest Staroga i Novoga zavjeta*, Marjan tisak, Split, 2005.
- PAVLETIĆ, VLATKO, *Zlatna knjiga hrvatskog pjesništva*, MH, Zagreb, 1971.
- PILAR, IVO, O dualizmu u vjeri starih Slovijena i o njegovu podrijetlu i značenju. *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, knjiga XXVIII, svz. 1, urednik dr. D. Boranić. Nadbiskupska tiskara Zagreb, Zagreb, 1-86.
- Rječnik hrvatskoga jezika*, glavni urednik Jure Šonje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža i ŠK, Zagreb, 2000.
- SOLAR, MILIVOJ, *Teorija književnosti*, ŠK, Zagreb, 1996.
- ISTI, *Pregled narodne književnosti s primjerima i teorijom*, ŠK, Zagreb, 1955.
- Srpski rječnik, istumačen njemačkijem i latinskijem riječima*, skupio ga i na svijet izdao VUK S. KARADŽIĆ, u Beču u štampariji jermenskoga namastira 1852.
- Suvremena katolička enciklopedija*, A-E, priredili Michael Glazier i Monika K. Helwing, Slobodna Dalmacija, Split, 2005.
- Usmene lirske pjesme*, priredio Stipe Botica, SHK, Zagreb, 1996.
- VASILJEV, SPASOJE, *Slavenska mitologija*, Srbohran, 1928. www.rastko.org.yu/antropologija/svasiljev-mitologija.html
- VIŠIĆ, MARKO, *Književnost drevnog Bliskog istoka*, Naprijed, Zagreb, 1993. www.otok.hr
- ZEČEVIĆ, SLOBODAN, *Elementi naše mitologije u narodnim obredima uz igru*, izd. Muzej grada Zenice, radovi V, Zenica, 1973.
- ZIMA, LUKA, *Figure u našem narodnom pjesništvu*, Globus, Zagreb, 1988.
- Zlatna knjiga hrvatske narodne lirike* (sastavio KREŠIMIR MLAČ), MH, Zagreb, 1972.